

AUTONÓM NEMZETISÉGI FEJLŐDÉSÜNK ÚJ LEHETŐSÉGEI

(A vajdasági alkotmánytervezet kapcsán)

MIRNICS KÁROLY

Mi, vajdasági magyarok, büszkék lehetünk nemzetközi hitvallásunkra, az öngazgató jugoszláv társadalom iránti szocialista hazaszeretetünkre, haladó és forradalmi magyarságunkra. Csak mindez együttvéve adhat kultúránknak mélységet és vetületet, szabadságot és alkotási lehetőséget, tartalmat és formát, egyetemességet és autonómiát.

DEMOKRATIKUS FEJLŐDÉSÜNK TÁRSADALMI ALAPJAI

Szellemi fejlődésünk jövője szemszögéből hatalmas és mélyreható társadalmi változásoknak vagyunk szemtanúi. Ezek a gazdasági, politikai és eszmei öngazgató és demokratizálódás irányában hatnak. Lényegük az, hogy felszámolják az „egyenlősdi” a gazdasági életben, amely a fejlődés mai szakaszán a kizsákmányolásnak egy új, sajátos formáját képviseli; a politikai „egyenlősdi”, amely ma nem jelent mást, mint szenvedő alanynak lenni, a haladó és forradalmi társadalmi akaratot egy karhatalmi erőszakakaratnak alárendelni; a szellemi „egyenlősdi”, ami miatt az egyén szabadsága a szocializmusban is veszélybe kerül — de a szocializmus szellemi, erkölcsi, esztétikai és más értékei is már hosszabb ideje válságot élnek át.

Ahhoz, hogy a szocializmus a válság jegeit lerázza magáról, szükséges a munka szerinti elosztás és javadalmozás tudományos, társadalmilag és egyénileg is igazságos, minden osztályellentétet és osztályrétegeződést tagadó megvalósítása; szükséges az öngazgató-önszervező társadalmi viszonyok kiépítése, vagyis olyan politikai-társadalmi közlekedés és útvonalak feirajzolása a térképre, amelyek nem az államban, a karhatalomban, a rendőri ellenőrzésben és irányításban metszük egymást, hanem egyre jobban a politikai-társadalmi szubjektumok egyenrangú, kölcsönös érdeken és megértésen alapuló viszonyulásából indulnak ki; szükséges a felszabadult egyéniség alkotó energiája, amely a maga egyéni és közös emberi szükségleteit alkotja újra, és bővíti ki új távlatokkal. S ezt cselekedve, emberi mivoltából kivét minden olyan politikai törekvést, amely az éleslátást és igazságszeretetet hamissággal helyettesíti, az emberi nonkonformizmus és konformizmus természetességét politikai, elszemélyesített konformizmussal, a szabad emberi és társadalmi viszonyulást politikai-ideológiai manipulációval és idomítással, a lelkiileg és szellemileg gazdag ember lehetőségeit az egysíkú ember végzetes aránytalanságával cseréli fel.

Ennek a megvalósítása politikai program lehet, és kell hogy legyen, de azon túl egy hosszú távú politikai gyakorlat is. A politikai gyakorlat pedig a mindennapi élet logikájában nyerhet beteljesülést.

E politikai program nélkül, az emberek és osztályok egyetemes gazdasági, politikai és szellemi felszabadítása nélkül sohasem lehetne szocialista módon megvalósítani a nemzeti és nemzetiségi egyenjogúságot, megoldani a nemzeti és nemzetiségi kérdést. A nemzeti és nemzetiségi egyenjogúság kérdése végsősorban az osztályegyenlőség és az általános társadalmi demokrácia súlyponti lényege, mely nélkül, ha minden más adva is lenne jogilag és politikailag, csak mint külsőség és potemkini homlokzat létezne. Ezért, a nemzeti és nemzetiségi kérdés megoldása szempontjából egyáltalán nem közömbös, hogy mit tettünk az osztálykülönbségek és osztályrétegződés túlhaladásáért, az osztály nélküli társadalmi közlekedés és közösséggé fejlődés területén, a munkás- és társadalmi öngazgatásért, az igazi, közvetlen demokrácia elmélyítéséért és kiszélesítéséért.

A nemzeti és nemzetiségi kérdésnek mindez alapvető lényege, melytől elválaszthatatlan. Az írás, amely erről megfelelkezük; amely a nemzeti és nemzetiségi kérdés legmélyebben fekvő lényegét nem az osztályproblémák megoldásán át látja — tudománytalan írás.

A nemzeti és nemzetiségi kérdés megoldásának leglényegesebb alapját továbbra is a munkásosztály érdekeinek következetes és egységes megvalósításában látom. A nemzeti kérdés nem nyerhet megoldást, ha csak az egyik nemzet vagy nemzetiség lenne az intelligencia, a szellemi munkások és szakképzettek forrása, a másik pedig a kétkezi munkások, a szakképzetlenség kútforrása; ha az egyik a társadalom által megszerzett munkamegosztásban a nemzeti jövedelemből jobban részesülne, a másik meg kevésbé; ha az egyiknek a társadalomban irányító, a másiknak meg végrehajtó szerepe lenne; ha csak az egyiknek lenne joga munkaviszonyra, a másiknak nem. Természetes, ha az osztálykülönbségek nemzeti és nemzetiségi keretekben is megjelennek — szó sem lehet a nemzeti és nemzetiségi kérdés megoldásáról. A nemzeti kérdés megoldásának a legbelsőbb lényege mégiscsak a szociális és osztályellentétek eltörlésében van.

Másodszor, a nemzeti és nemzetiségi kérdést lehetetlen megoldani, ott, ahol a gazdasági élet pang vagy visszafejlődik. Ha nagyon tartós hanyatlási irány jelentkezik a gazdasági életben, az sokkal jobban szétzilálhatja egy nemzet vagy nemzetiség autonóm társadalmi életét, mint bármilyen politikai nyomás — természetesen, kivéve magát a gazdaságpolitikai nyomást, ha azt az általános politikai elmélet és gyakorlat tudatosan alkalmazza éppen ilyen célok elérése érdekében. A spontán vagy politikai tudatossággal kiváltott gazdasági pangás (a történelem ilyen példákat is számon tart) a nemzeteket és nemzetiségeket, a népeket és népcsoportokat szétszórja, még akkor is, ha máskülönben minden a szabad politikai és joggyakorlaton nyugszik. — A nyomorúság nem lehet az ígért földje; a nyomorúságtól még a nemzeti és nemzetiségi öntudat is menekül.

Lehet-e igazi gazdasági, politikai és szellemi forradalmat véghezvinni ott, ahol megfelelkeznek a nemzeti és nemzetiségi kérdésről? Lehet-e komoly társadalmi-politikai felelősséggel a történelem előtt megoldani az osztályellentéteket, megvalósítani az igazi kommunista demokrácia elveit, ha a nemzeti és nemzetiségi kérdést nem ismerjük

el létfontosságúnak, létjogosultnak, ha kitérünk előle, ha való arcu-
latát nem látjuk meg?

A nemzetek és nemzetiségek a huszadik század történelmének tény-
igazsága. Az előző század polgári történelme a nemzeti és nemzetiségi
kérdés megoldását még csak elméletileg sem tűzte célul. Mégis e szá-
zadban a polgári demokrácia leghaladóbb országai, bár elméletileg
nem világították meg e kérdés lényegét kielégítően, a megoldását el-
kezdték vagy be is fejezték. Napjainkban e folyamat egyes országok-
ban következetesen meg is valósul, másokban még tart, vagy éppen
hosszantartó lesz.

S a szocializmus? Mit tett a szocializmus e téren? — Nincs az a
meghirdetett politikai program, amely világosabban foglalmazná meg
a nemzeti és nemzetiségi kérdés lényegét, mint éppen Marx, Engels
és Lenin művei. A marxizmus—leninizmus klasszikusai e téren is az
egész eddigi haladó társadalmi fejlődés eredményeit, de különösen a
forradalmi polgári demokratikus gondolatot összegezték, s mutattak
rá szocializálásuk szükségére és lehetőségére. Mindennek ellenére, a
szocialista országok gyakorlata ez idáig nem emelkedett ennek az el-
méletnek a szintjéig; leggyakrabban meg sem közelítette. Sőt, a nem-
zeti és nemzetiségi kérdés megoldásának marxi—lenini elmélete a szo-
cializmus fejlődésének letragikusabb időszakában, egyáltalán nem is
szolgált a politikai gyakorlat alapjául. A szocializmus fejlődésének
„archaikus” hőskorában, amely egyes országoknál 1948-ig, másoknál
1956-ig, s nagy részüknél még mindig tart, nemzetek és nemzetiségek,
népek és etnikai csoportok váltak áldozatává a politikai gyakorlatnak,
amely alaposan meghazudtolta a marxi—lenini elméletet. A nemzetek
és nemzetiségek millióit telepítették szét ugyanakkor, amikor a leg-
többet idézték Marx és Lenin gondolatait a nemzetiségi kérdés meg-
oldásáról. E korszakban szinte valamennyi szocialista ország, amely
nemzetiségi problémákkal küzdött, bőségesen használta a „szocialista
haza” határain belüli, vagyis a „belső” imperializmus módszereit. Az
„államalkotó” nemzetek megtalálták azokat a néha teljesen kendő-
zetlen, de leggyakrabban igen rejtett gazdasági módszereket, amelyek-
nek politikai célja az erőszakos elnemzetlenítés. Ebben a korszakban a
sok nemzetiségű országokban erőre kapott az „államalkotó” nemzetek
sovinizmusa és nacionalizmusa, bár a kommunista forradalmárok még
illegáliságukban megálmodták ennek teljes fölszámolását a szocializ-
musban. Az ilyen nacionalizmus majdnem mindig rejtett ellen-nacio-
nalizmust szült; a kérdés megoldásához vezető hidak mindkét oldalról
beomlottak. E viszonyok torzulásainak tanulmányozása és az egyen-
rangúságon alapuló közeledése, a marxi—lenini tanok alapján való
továbbfejlesztése, a mai korszak alapvető problémája, amely nélkül
nincs béke; nincs kölcsönös ösztönző erő a haladásra, és egymást sajtá-
tosságukkal átható és gazdagító társadalmi, gazdasági, politikai és
szellemi együttműködés —, egyszóval: nemzetköziség, internacionaliz-
mus.

A mai korszak egyik legnagyobb feladata egy olyan politikai program
kidolgozása a nemzeti és nemzetiségi kérdés megoldására, amely végre
eléri azt a humanista elméleti magasságot, amelyet Marx, Engels és
különösen Lenin megkövetelt a forradalmi kommunista gyakorlatban.

A MAGYAR NEMZETISÉG TÁRSADALMI HELYZETE

A JKSZ KB IV. plenáris ülése óta eltelt idő megmutatta, hogy a nemzetiségi kérdés megoldásában olyan útra tértünk, amely éppen a nemzetiségek, az etnikai csoportok szempontjából óriási jelentőségű. A JKSZ Központi Bizottságának ez a kezdeményezése szerves része a munka szerinti javadalmazás elve, a közvetlen öngazgatási demokrácia gyakorlata melletti nyílt és eltökélt kiállásának. Annak ellenére, hogy egyetlen szocialista országban sem tettek annyit a nemzetiségi kérdés megoldásáért, mint éppen nálunk, ez a kezdeményezés teljesen indokolt és szükségszerű volt. Az államapparátus és a hatalmirendszer fokozatos leépítése és a társadalom szabad társulásaival, a közvetlen öngazgatási formák demokráciájával való helyettesítése megengedhetetlenné tette az addig érvényben lévő hipotómiát az „államalkotó” nemzetek és a nemzetiségek, illetve nemzeti kisebbségek között. A társadalmi irányítás alapelveit ki kellett terjeszteni a nemzetiségekre. Eszerint nem arról van szó csupán, ki hozta a forradalmi harcban létre a szocialista államot, hanem arról, ki az, aki ma objektíve építi a jugoszláv szocialista, öngazgató társadalmat, s fejleszti annak anyagi alapját és demokráciáját; szélesíti az egyéniség, az egyes ember társadalmi jogainak és szabadságának alapföltételeit.

E tekintetben azt látjuk, hogy szocialista közösségünk, forradalmunk, haladó és tudatos szocialista erőink mérhetetlenül megnövekedtek, s objektív megítélésük, felértékelésük nem képzelhető el többé az új mozzanatok anatómiájának alkotmányi és törvényjogi megfogalmazása nélkül.

Azt látjuk, hogy társadalmunk szocialista irányelveit: a munka szerinti elosztást, a közvetlen demokráciát s az egyéni és közösségi szellemi alkotóképességek kibontakoztatását mindenekelőtt nem az állam és nem a párt képviseli. Ellenkezőleg, a társadalom megnövekedett tudatos szocialista erői azok, amelyek még az állam és a párt politikáját is a maguk demokratikus ellenőrzése alá helyezik. Az állam és a párt — hogy összhangban cselekedjen a saját fokozatos túlhaladásával, illetve hogy továbbra is politikai szervezője maradjon a társadalom (tehát nem a saját) haladó, forradalmi, gazdasági, politikai és eszmei célkitűzéseinek — teljes energiáját a dolgozók politikai és eszmei kezdeményezése kiszélesítéséért veti latba. A politikai szervezés csak akkor lehet forradalmian következetes, ha az eszmei-politikai kezdeményezés lehetősége minden munkás ember előtt megvalósul, nemzeti és nemzetiségi hovatartozásukra való tekintet nélkül. Mint ahogy a JKSZ Központi Bizottsága IV. plenáris ülése utáni időszak bebizonyította, e téren voltak még kihasználatlan lehetőségek, de megjelentek egyre újabbak is.

Sőt, ezek az újabb és újabb lehetőségek megjelennek majd a jövőbeli társadalmi fejlődés folyamatában is, úgy, ahogyan lehetővé teszi őket a gazdasági erők törvényszerű megnövekedése. A legtudatosabb társadalmi és eszmei szervezőerők, illetve azok politikai szervezőképessége mindenkor veszít forradalmi elhivatottságából és elkötelezettségéből, valahányszor e lehetőségek kihasználatlanul maradnak, valahányszor a gazdasági erők törvényszerű növekedése és a társadalomban spontánul kifejezett szellemi és eszmei követelmények között meg-

marad a szakadék, az ellentmondásos szintkülönbség. Vagyis más szóval, amikor a nemzeti és nemzetiségi viszonyok gazdagításának újabb lehetőségei jelennek meg a szocialista társadalomban, a jogi, alkotmány- és törvénybeli tudatosításuk és megfogalmazásuk, valamint politikai megszervezésük és céltudatos méltányolásuk forradalmi igény. Minden mulasztás e téren a forradalmi erők gyengülését jelentené. Szocialista társadalmunk forradalmilag és eszmeileg legtudatosabb erői teljesen tudatában voltak e ténynek, amikor úgy döntöttek, hogy a nemzeti és nemzetiségi kérdés megoldásának új dimenziót, új részarányt adnak internacionalista közösségünkben.

A nemzetköziesedést társadalmunkban eddig sem értelmezték soha elnemzetlenítő értelemben, hisz ez így vagy úgy úgyis az erősebb, nagyobb számú, vagy éppen államalkotó nemzet hegemoniáját és dominációját jelentené, amely erőszakos asszimilációhoz vezetne. Jugoszláv internacionalizmusunk ez idáig is a testvériség-egység, vagyis a nemzeti és nemzetiségi szocialista integráció és önrendelkezés alapján nyugodott. — Amit most teszünk, az csupán ennek az elvnek még tudatosabbá, még következetesebbé tételét jelenti. Helyesebben, az internacionalista integrációt a legkövetkezetesebben önkéntességi alapra, az önrendelkezés alapjára helyezzük. Kizárunk minden olyan internacionalista integrációt, amelynek az alapja gazdasági, politikai vagy jogi-politikai erőszak. Alkotmányilag lehetetlenné tesszük ennek mindenrendű megjelenését. Igaz, ez még nem jelenti azt, hogy ezáltal egy csapásra kizárjuk az ilyen lehetőséget a mindennapi életből. Viszont komoly politikai feltételt biztosítunk ahhoz, hogy az egyes emberek, társadalmi csoportok és rétegek mindennapi társadalmi életünkben képtelenek legyenek ilyen és minden másfajta erőszak gyakorlására. Kizárjuk a botcsinálta internacionalizmust, a rendőri és karhatalmi módszereken nyugvó integrációt, mint a politikai erőszak társadalmi lehetőségét, s megakadályozzuk a nacionalista elemeknek, hogy rátámaszkodjanak.

Persze ezáltal nem lehet egy csapásra kiűzni a társadalomból, megszüntetni a nacionalista elhajlásokat és tobzódásokat. — Nem a politika és a törvények azok, amelyek e jelenségeket létrehozzák vagy megszüntetik. A társadalom reális erőviszonyai és osztályállapota a nacionalizmus lehetőségét már eleve tartalmazzák; a politika ezeknek csupán tudatos kifejezője és szervezőereje, tehát csak erősíti vagy gyengíti fejlődésüket. Ez a hatás azonban, hosszú időszakon mérve, mégis döntő jelentőségű. Hiszen, bár az anyagi alap elsődleges jellegű, a társadalmi embernek és az osztályoknak az életében mégis a politikának van a legnagyobb prioritása. A politika bizonyítja azt, hogy a tudatos társadalmi ember „csinálja” történelmét, vagyis hogy tetteinek és egész társadalmi lényének a gondolati, eszmei megfogalmazás és tudatos szervezés rendszerén kell végigmennie.

Ezek szerint, számunkra is abban az értelemben jelentős a nemzeti és nemzetiségi kérdés politikája, mint az osztálytársadalmi akarat eredője, s nem ennek vagy annak a társadalmi rétegnek vagy embercsoportnak önmagában elvonatkoztatott akarata.

AZ AUTARKISTA TÖREKVÉSEK TÚLHALADÁSA (ÉS TÚLÉRTÉKELESE)

Most a társadalmi reformnak abban a szakaszában vagyunk, amikor lehetségesek bizonyos megállapítások, következtetések és értékítélet-meghatározások a nemzeti és nemzetiségi kérdés természetét illetően. Mindez egy következő korszakban nemcsak viszonylagos politikai hagyomány lesz, hanem reális, abszolút, megfogható társadalmi állapot is. Ebben az elkövetkező korszakban a társadalmi, a nemzeti és nemzetiségi viszonyoknak ez a politikai megalapozása szükségszerűen olyan kulturális és szellemi értékeket fog létrehozni, vagy kibontakozásukhoz társadalmi lehetőséget adni, amelyek e nélkül a politikai kezdeményezés nélkül elképzelhetetlenek lennének. Mi egy felfelé ívelő fejlődésnek a klasszikus, kiépített korszakához közeledünk; helyesebben, már egy korszak első lépcsőfokozatán vagyunk.

Szükségesnek tartom, hogy e fejlődési szakaszban a jugoszláviai—vajdasági magyar vonatkozásait körvonalazzam. Ugyanis, így az előző, általános megállapítások megfoghatóbb értelmet nyernek.

Ahhoz, hogy a jugoszláviai—vajdasági népek közösségébe egyesült magyarság közvetlenebbül döntsön minden, őt érintő kérdésben, szükség van önrendelkezésének a kibővítésére. Ez az önrendelkezés, mivel csupán a jugoszláv öngazgató szocialista közösségben válik lehetségessé, a maga belső természete szerint éppen erre van utalva, és semmiképpen sem irányulhat ellene; ez tulajdon alapjainak megtagadását jelentené. A magyarság, önrendelkezésének növelése nélkül, nem élhetné a saját életét. S ugyanakkor, az önrendelkezés növekedése lehetővé teszi, hogy a magyarság a sajátos jugoszláv társadalmi-politikai gyakorlatot a maga sajátos szempontjából is érzékelje és építse. A mi társadalmi valóságunk azt bizonyítja, hogy egy előző, Ranković-szellemű korszakban hovatovább túlértékeljük a nemzetek és nemzetiségek megnövekedett önrendelkezésének, önkormányzatának és öngazgatásának politikai veszélyét. Túl sokat hangoztattuk az előző korszakban annak a politikai veszélyét, hogy a nemzetek és nemzetiségek autarkok, endogének, magukba zárkózók lesznek. Ezt a politikai veszélyt egy általános, túl absztrakt elv magaslataiból ecseteltük. Holott ugyanakkor a modern nagyipari termelés, s ennek tudományos megszervezése a nemzetek és nemzetiségek egymásra utaltságának egyre sokasodó kapcsolatait és viszonyait teszi szükségessé. A jobb élet gyakorlatilag megvalósítható lehetőségei és látomása oda vezet, hogy maguk a nemzetek és nemzetiségek, a népek és etnikai csoportok nem engednék meg maguknak az egyoldalú elzárkózást. Ugyanis minden elzárkózás konzerválná a még mindig meglévő osztálykülönbségeket, vagy előbb-utóbb újakat hozna létre. Az öngazgatáson, önkormányzaton és önrendelkezésen alapuló szocialista gyakorlat tehát a népek és etnikai csoportok, a nemzetek és nemzetiségek szempontjából is a leghelytállóbb értelmezésű, mert ebben a vonatkozásában társadalmi és létérdek is áthatja.

A nemzetek és nemzetiségek szocialista önrendelkezésre való törekvése önmagáért ható szükség. De nem önmagában adott. Az internacionalizálódó, együtt élő és dolgozó népek szükségletei át- meg áthatják, s hosszú távlatokban új arányokat adnak neki. Persze, szocializmusunkban is lehetségesek olyan nemzeti és nemzetiségi törekvések,

amelyek ezt a tényt elhanyagolják, s tényleges autarkióhoz, autochtóniához vezetnének. Ezek megfékezése azonban már a politikai és eszmei munka feladata; különösen akkor, amikor az ilyen célzatú törekvés politikai programként vagy szervezkedésként jelenik meg. Eszmei pontjait azonban a mindennapi élet, a nemzetköziesedő gyakorlat leggyakrabban már eleve kikezdi.

A vajdasági magyarság haladó osztályhagyományai mindig is elvetették a nemzetiségi elzárkózás eszmei-politikai megnyilvánulásait. Ezért, a vajdasági magyarság a nemzetiségi önrendelkezési, öngazgatási és önkormányzati elv következetes alkalmazásával tulajdonképpen újabb eszközt kap ahhoz, hogy sajátosan értelmezze a nemzetköziesedő jugoszláv valóságot, de ugyanakkor azt gazdagítsa is sajátosan nemzeti értékeivel és kultúrájával. A maga részéről is hozzájárul ahhoz, hogy a jugoszláv valóság megfogható nemzeti és nemzetiségi tartalmakkal gazdagodjon. Ugyanakkor lehetőséget kap arra, hogy, magyar nyelvről lévén szó, az ebben a társadalomban keletkezett értékeket magába szippantsa, de autentikus, eredeti alakban továbbítsa is az egész egyetemes magyarság számára. Éppen ebből a szempontból ismerhetjük fel a vajdasági magyarság nagy szerepét.

A vajdasági magyarság egyúttal továbbítója is az egyetemes magyar kultúrának a jugoszláv népek közössége felé.

A vajdasági magyarság tehát sajátos társadalmi életén keresztül kétszeresen internacionalista szerepet vállal magára. Ugyanakkor, nemcsak kulturális értékeket továbbító közeg, hanem sajátos viszonyaiban is képes az egyik és másik kultúrát is gazdagítani. Annak, hogy a vajdasági magyarságnak ez az utóbbi szerepe ez idáig a leggyöngébben érvényesült, bizonyosan belpolitikai okai is vannak (amelyeket éppen az alkotmánytervezet számol fel), de vannak olyan okai is, amelyek a nemzetközi helyzetben lehettek meg. Mint minden nemzetiség, a vajdasági magyarság is csak úgy tudná helyzetének minden sajátosságát érvényesíteni, ha kétszeres kritikai viszonyt gyakorolhatna. Viszont ennek ez idáig, s még sokáig, csak a hazai oldala lesz adva — de ez is csak most van kibontakozóban.

Emellett a vajdasági magyarság sem készült fel eléggé erre a hivatására. A magyar intelligencia képződése egy előző korszakból származó okok folytán, a népesség számához képest, aránytalanul lassú volt. Ennek a nehezítő hatását a vajdasági magyarság abban is érzi, hogy intelligenciája nem eléggé tudományos felkészültségű; még mindig túlon-túl sok az „ezernester” foglalkozású és érdeklődésű emberünk, olyan társadalmi körülmények között, amikor ez egyre inkább lehetetlen.

A vajdasági magyarság sajátos társadalmi szerepének a kibontakozását megnehezítette és még mindig megnehezíti az, hogy nyelvén kevés tudományos és szakmai, a társadalmi viszonyokat elemző könyv és tanulmánycikkek jelenik meg. A nemzetiségek nyelvén kiadott tudományos és szakmai almanachok, amelyek e hiányt pótolhatnák, részben csak az utóbbi időben vetődtek fel mint ötletmegoldás. A magyar nyelvű tudományos és szakmai folyóiratok vagy nemzetiségi vegyes nyelvű almanachok hiánya megakadályozta a kritikai, tudományos és szakmai gondolkodás hagyományainak a kibontakozását. Ennek a hiányát eddig nemigen éreztük, de amikor új lehetőségek tárultak fel

a magyarság szellemi gazdagulására, ezeket a mulasztásokat többé nem becsülhetjük le.

Az új alkotmánytervezet a magyarság szellemi életében ható törekvéseknek is impulzust adhat. Eltűnhetnek azok az akadályok, amelyek idáig hátráltatták a nemzetiségi nyelven történő tudományos és szakmai értekezést. Itt különösen azokra a tudományos és szakmai értekezésekre gondolok, amelyek közvetlenül hozzájárulnak a vajdasági magyarság szellemi és kulturális fejlődéséhez, társadalmi, gazdasági és politikai helyzetének a tanulmányozásához.

Ez, s az előbbiekből kifejtett adottságok a vajdasági magyarságnak lehetővé teszik, hogy fokozottabban kifejezze magát mint az öngazgató népek közösségének egyenrangú részvevője. Ez szükségessé teszi önrendelkezésének, öngazgatásának és önkormányzatának a kiszélesítését. Viszont a maga részéről a növekedő politikai és jogi szabadság újabb lehetőséget jelent az önkéntes öngazgató egyesülésre, a nemzeti és nemzetiségi viszonyok decentralizációjára. A nemzeti és nemzetiségi egyenjogúság, mely ez idáig „államügy” volt, s az államhatalomra támaszkodott, egyre jobban áttevődik öngazgatási, önkormányzati és önrendelkezési alapokra.

A NEMZETI ÖNRENDELKEZÉS SZÜKSÉGESSÉGÉNEK TAGADÓIRÓL

Nemcsak azok között, akik nem „foglalkoznak” politikával, de a „politikusok” között is szép számmal akadnak olyanok, akik azon a véleményen vannak, hogy túl nagy s túl költséges „cécót” rendezünk ezekkel a nemzetiségekkel. Ezek szerint a nemzet és nemzetiség számbelisége döntő fontosságú ahhoz, hogy meghatározza a nyelvhasználat jogait, sajátos „lenni vagy nem lenni”-jét, nemzeti fejlődésének kilátásait és jövőjét. Mivel, mondjuk, a magyar nyelv „kevés” ember anyanyelve, nincs rá szükség, hogy ugyanolyan jelentőséget kapjon, mint a haza „nagyobb” népeinek a nyelve. Különbösen is, ma már mindnyájan értünk szerbhorvátul. Ez a tény már önmagában feleslegessé teszi a magyar nyelvű feliratokat, címtáblákat, falragaszokat magyar lakta területeken stb.; feleslegessé teszi a magyar nyelv használatát a közigazgatásban, közhivatalokban, vagy éppen a magyarság társadalmi-politikai helyzetét közvetlenül érintő törvények hiteles kiadását „még” magyar nyelven is.

Azok a nézetek, amelyek tagadják a magyar és más nemzetiségi nyelvek egyenjogúságát a délszláv népek nyelvei mellett, arra a tényre hivatkoznak, hogy a magyaroknak és más nemzetiségeknek az anyanyelve, anyaországuk az ország határán túl van, s csakis ez rendelkezik felsőbbrendű és szuverén államjogokkal. Más részről, a délszláv népek közül valamennyi megvalósította a maga állami szuverenitását, államközösségét, s önkéntesen egyesült a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságban. Röviden: a nemzetiségek más népek leszakadt részei, amelyeknek állama Jugoszlávia határain túl van. Viszont a jugoszláv, a délszláv népek „államalkotók”.

Főlegesen külön hangsúlyozni ennek a nézetnek a rejtett nacionalizmusát, bármennyire is állam- és jogelméleti tényezőkre hivatkozik, melyek így kiragadva és elszigetelten mindenképpen áltudományosak

maradnak. Nehéz nem meglátni, hogy ha tagadjuk a nemzetiségek államalkotó mivoltát, tulajdonképpen társadalmunkban betöltött szerepüket is leszűkítjük. De nemcsak ez. Államalkotó szerepük tagadása oda vezetne, hogy nemzetiségi jellegüknek csakis a közoktatási és kulturális vonatkozásait ismernénk el. Nem ismernénk el viszont, hogy a nemzetiségek a közéletben, a közigazgatásban, az állampolitikában is egyenrangúak.

Ha a nemzetiségek önrendelkezését csupán a társadalmi élet egyes területein méltányolnák, ez szükségszerűen erősen korlátozott önrendelkezést, önkormányzatot és öngazgatást jelentene. Ez pedig veszélyeztetné a nemzetiségek egyenrangú, politikát és közügyeket intéző szerepét, de azon túl társadalmi fennmaradásukat is. Ugyanis, az a magyarság vagy más nemzetiség, amely anyanyelvét csupán „házi használatra” tanulná az iskolában, több, mint valószínű, hogy nagyon hamarosan el is felejténé, ha nem alkalmazhatná társadalmi, politikai tevékenységében. A társadalmi-politikai tevékenységtől való eltávolodás, illetve ennek nem anyanyelven való gyakorlása szükségszerűen „csendes” denacionalizálódást jelentene. Hiszen nem egyszerűen „nyelvében él a nemzet”, hanem anyanyelvén folytatott társadalmi-gazdasági, politikai és szellemi tevékenységében is.

Nyilvánvaló tehát, hogy a nemzetiségi kérdés gyökeres megoldása a társadalmi, gazdasági, politikai és szellemi élet anyanyelven való gyakorlásában van. S ha a társadalmi-szellemi tevékenység anyanyelven való gyakorlásában bizonyos, jugoszláv és magyar viszonylatban jelentős sikereket értünk el, egy ilyen megállapítás nem vonatkozik a társadalmi-politikai, és még kevésbé a társadalmi-gazdasági tevékenység anyanyelven történő gyakorlatára. Éppen ezért a politikai programnak ez a legjelentősebb része. Nyilvánvaló ugyanis, hogy lehetségessé válik a közélet és közügyek anyanyelven történő gyakorlása, de ez egyszersmind szükséges is a magyarság szempontjából. S ugyanolyan, ha nem még nagyobb jelentőségű az, hogy a magyarság a magyarlakta vidékeken mindenekelőtt a munkatevékenységében, a termelés és elosztás vállalati megszervezésében használja, használhassa a magyar nyelvet. Ennek van, nézetem szerint, a társadalmi-politikai és tömegszervezetek magyar nyelvű aktivitását is beleértve, a legnagyobb jelentősége a magyarság kulturális és szellemi értékeinek ápolása szempontjából.

Természetes, hogy a magyarlakta területeken sem lehetséges minden vonatkozásban használni a magyar nyelvet. A munkatevékenység törvényszerűségei elsődlegesek. A nyelv mint a legáltalánosabb és leglényegesebb közlekedési eszköz, nem teheti túl magát e törvényszerűségeken. Ellenkezőleg, ezeket következetesen szolgálnia kell, hogy ne váljék reakciós politikai tényezővé. A kereskedelmi levelezés például ma már mindenütt s egyre jobban szükségessé teszi minden nyelv használatát. Más részről, ez vonatkozik az ügyviteli könyvelésre, az adatszolgáltatásra, amely nélkül nem lehetséges racionálisan megszervezni és programozni a társadalmi-gazdasági élet egészét. Ebben a vonatkozásban nemcsak az adatgyűjtés módjai szabványosítottak, de a nyelvhasználat is (az adott esetben a szerbhorvát nyelv) stb.

Azonban munkaszervezeti és munkaegységi szinten lehetséges az anyanyelv használata. A vállalati alapszabályzatok, szabályzatok és utasítások, a termelési és munkatervék, javaslatok s egyéb vállalati do-

kumentumok, amelyek alkalmazásukkal nem bolygatják meg az egy-
séges műszaki folyamat és kereskedelmi piac törvényszerűségeit, lehet-
nek több nyelvűek vagy csak egy (nemzetiségi) nyelvűek, a munka-
közösség összetételétől függően. A belső elosztás szinte minden ok-
mánya lehetne több nyelvű, vagy csak egy nemzetiségi nyelvű; így
minden foglalkoztatott polgár, bármilyen nemzetiségű, a maga anya-
nyelvén olvashatná őket. Ugyanakkor a belső elosztás valamennyi kér-
dését és más ügyrendi kérdést több nyelven vagy egy nemzetiségi nyelven
lehetne megvitatni, attól függően, hogy a munkaközösségeknek vagy
munkaegységeknek milyen a nemzetiségi összetétele stb.

Vállalati és területi szinten szinte valamennyi társadalmi-politikai és
tömegszervezet munkája lehetne több nyelvű, vagy az érintett kérdé-
sektől függően csupán egy, nemzetiségi nyelvű.

Nincs okunk azt feltételeznünk, hogy a dolgozóknak homlokegyenest
különböző tapasztalata lenne a jugoszláv szocialista öngazgatási gyako-
rolatról, ha azt ki-ki a maga nemzeti vagy nemzetiségi nyelvén érzé-
kelné vagy fejlesztené. Ellenkezőleg, a szocialista öngazgatási gyako-
rolatot ki-ki a maga nyelvén a legkövetkezetesebben tudná előrevinni.

A vállalati életben alkalmazott többnyelvűségnek pedig különös je-
lentőséget tulajdoníthatunk már csak azért is, mert az ilyen gyakorlat
fejtelen maradt még a legfejlettebb polgári demokratikus társadal-
makban és országokban is. Ugyanis, míg a közügyek intézésében siker-
ült megvalósítaniuk egy nagyfokú nyelvi és nyelvhasználati demokrá-
ciát, munkaszervezeti szinten már kevésbé. A vállalatok magánjellege
objektív akadályt gördített a törekvés elé. Éppen ezért a munkaszerve-
zetek szocialista jellege az ilyen irányú nyelvhasználati politikát min-
denféleképp támogathatná. Ezáltal ezek is a munka és a különböző
nemzetek és nemzetiségek szabad társulásává válnának.

Mire világít rá ez a fejtegetés? Arra, hogy a nemzetiségek, tehát a
vajdasági magyarok is a vajdasági népek közösségében kell hogy meg-
valósítsák állam- és társadalmi alkotói szerepüket. E tekintetben nin-
csen szükség semmilyen állam- és jogelméleti módosításokra, hanem
csak a szocialista öngazgatás és közvetlen demokrácia következetes
fejlesztésére, tehát a nyelvhasználat területén is.

IPAROSODÁS, VÁROSIASODÁS ÉS A NEMZETISÉGI KÉRDÉS

Való igaz, hogy a nemzetek és nemzetiségek, a népek és etnikai cso-
portok között vannak különbségek. S ezek nemcsak számbeliek. Mégis
szinte minden haladó, forradalmi, kommunista politikai törekvésünk,
humanista eszméink és teljes szocialista fejlődésünk arra irányul, hogy
a meglévő különbségeket elmossa és az egyenjogúságot a társadalmi
élet minden területére kiszélesítse. Az öngazgatási elvek következetes
megvalósítása kizárja azokat az állam- és jogelméleti tételeket, ame-
lyek szerint, a nemzetek és nemzetiségek, népek és etnikai csoportok
„két, lényegében különböző kategória”.

Ilyesmiről különösen nem lehet beszélni Vajdaságban. Vajdaság
mindig „nyitott” terület volt; a népek nagy felvonulási területe. Min-
den migrációs folyamatnak nagy vonzóerejű központja. „Kevert” kul-
turális hagyományai minden magasabb kulturális fokra törekvő nép-
nek attraktívak s könnyebben elsajátíthatók voltak, mint bármely

más homogén kulturális környezetben. E terület tehát nem volt autochton, „zárt jellegű” sem mások iránt, sem népeinek egymás közötti viszonyában.

Vajdaságban a nyelvek különbözősége nem volt akadály a annak, hogy e terület lakossága a legnagyobb politikai viharokban is kicserélje egymással szellemi értékeit és kulturális hagyományait. Az értékekeveredés és kulturális kapcsolat szövevényei e területet mindenkor minden irányban összekötötték a környező területekkel. Ez azért volt lehetséges, mert Vajdaság minden népe olyan nyelven beszélt, amely a történelem egyes szakaszaiban nagy kultúra ápolója és hordozója volt. Vajdaság már földrajzi fekvéséből kifolyólag is, de különösen a fejlett mezőgazdasági termelési adottságok és a fejlődő ipar ígéretei miatt, olyan társadalmi életformát alakított ki, melytől idegen az elzárkózás és magába fordulás.

A modern közlekedés formái, a jó utak, amelyek Európa egyes részeit éppen Vajdaságon keresztül kötik egybe, a fejlett gazdasági és kulturális élet, a sok nemzetű és nemzetiségű lakosság, minden politikai államformát arra figyelmeztetett, kivéve a fasiszta és félfasiszta államrendszereket, hogy őrizkedjen az államerőszak nyílt és drasztikus alkalmazásától a nemzeti és nemzetiségi kérdésben. Márpedig ilyen tendenciák mindenkor, minden részről megnyilvánultak. Extrém programú politikai pártok jelentek meg ilyen célkitűzésekkel, s a történelem egyes szakaszai hozzá is járultak azok megvalósításához. Alapjában véve azonban, ha több évszázados történelmi távlatban szemléljük a fejlődést, minden államforma, kivéve a fasizmust és félfasizmust, úgy-ahogy méltányolta a különböző viszonyokból adódó egyensúlyt. Ez pedig lehetővé tette, hogy a vajdasági népek a nemzeti és nemzetiségi kérdésnek elfogadható „hétköznapi” megoldást adjanak; ha nem oldotta meg számukra a politika, megoldották ők maguk, a saját szükségleteik szerint.

Igaz, ez a megoldás „falusi” és „családi” és nem „hivatalos” jellegű volt. Ám azt hiszem, nem kell lebecsülni a mindenkori legrealisabb politikai irányzatot, amely ezt lehetővé tette. A történelemtudomány feladatai közé tartozik ennek a megvilágítása... Nézetem szerint ez nemcsak lehetséges, de szükséges is, ha abból indulunk ki, hogy Vajdaság minden népe és népcsoportja szaggatott, de felfelé ívelő kulturális fejlődést mutatott fel, ami végül is a mai állapotra mutat.

A szocializmus gazdaságpolitikai célkitűzései Vajdaságot egy következetes és tudatos fejlesztési programmal végképp erre az útra utasították. Ez a céltudatos szocialista gazdaságfejlesztés a „mindennapi”, a „falusi”, a „családi” megoldásokat a politikai megoldás magaslatára emelte. Politikai feladattá vált, hogy minden nép és népcsoport városiasodó életformájával párhuzamosan — a nemzeti és nemzetiségi kérdésnek „városi” megoldást adjunk. Hisz ma ez az a reális társadalompolitikai keret, amelyben meg kell találni a legcélravezetőbb, a leg-egyenrangúbb megoldást minden nép és népesség társadalmi és kulturális sajátosságainak a kibontakoztatásához. Ha a gazdasági reform lehetővé teszi a gyors iparosodást, korszerűsítést, a városiasodást, úgy a társadalmi reform következetes megvalósításában van és lesz minden nép és etnikai csoport egyenrangú részvétele az említett folyamatokban, és azon túl az akadálytalan kulturális és szellemi fejlődésben. A társadalmi öngazgatás modern területi, kommunális, lokális, regioná-

lis és városi formái nem szabad, hogy feltartóztassák e folyamatot. Ellenkezőleg, elő kell segíteniük, számolniuk kell e tényezővel, csakis így nyerhetnek modern megoldást. Ha a reformtörekvések nem számolnának a népek és nemzetiségek kulturális és szellemi fejlődésével, a mai korszerű nagyvárosi életformák között, számos, főleg a szellemi fejlődéssel kapcsolatos sajátos kérdés minden politikai programtörekvés ellenére sem kaphatna megoldást.

Vagyis, már most keresni kell a városközösségi életnek azokat a formáit, amelyek semmilyen, sem gazdaságpolitikai, sem más mulasztásból kifolyólag nem csökkentik a nemzetiségek szerepét a városok, a kommunák szellemi és művelődési életében. Az iparosodás és városiasodás folyamata, ha nincs állandó tudatos politikai ellenőrzés alatt, létrehozhat vagy kieroszakolhat olyan viszonyokat, amelyek a nemzetiségi törekvéseknek nem adhatnak helyet, sem elég szabadságot.

Miről van szó? Arról, hogy azok a demokratikus, öngazgatási formák, amelyeket meg akarunk valósítani, nélkülözhetetlenek a nemzetiségi kérdés végleges rendezéséhez. De meg kell találni e két feltétel egyidejű megvalósításának a lehetőségeit egy ipari és nagyvárosi társadalomban, amelyre törekszünk. Nem merném állítani, mint ahogy egyes ideológusok teszik, hogy ez könnyű feladat, csupán azért, mert demokratikusak a célkitűzéseink, irányelveink. Ugyanakkor azt sem állítanám, hogy ez a törekvés utópia, illúziókeltés, mint ahogy ezt ma számos közgazdászunk és szociológusunk állítja.

Mindenesetre, ha a nyelvtanulás és nyelvhasználat teljes egyenlőségét előbb tűztük volna ki politikai célul; ha előbb vetjük el a „kötelező” államnyelv, a demokratikus fejlődéshez állandóan hozzáidomuló, alkalmazkodó bürokratizmus gyakorlatát — hisz ehhez már Lenin óta adva voltak a kristálytisza elméleti tételek, s nagyrészt az anyagi lehetőségek is —, a kérdéskomplexumot hovatovább már megoldhattuk volna. Ha elméleti és gyakorlati lehetőségeinkhez megfelelően jártunk volna el, ma már a vajdasági kultúra olyan hagyományokkal gazdagodhatott volna, amelyeket most csak feltételezni lehet. Egy olyan új hagyomány keletkezhetett volna, amely sok nyelvű, de haladó szellemű és lényegű kultúrában gyökerezik. Emellett a mostani helyzethez képest összehasonlíthatatlanul több alkotó egyéniség jelent volna meg minden nyelvtértségben. Ezek a mostani kultúrájukhoz képest hovatovább magasabb fokon lehetnének. A nemzetiségek alkotó tehetségeiben nem lenne meg az az átkos kisebbségi komplexus; ezt már régen túlhaladták volna. Más részről viszont megvalósult volna a nemzetiségi értékek megfelelő méltányolása az egész társadalom részéről. A nemzetiségek jóval nagyobb mértékben bekapcsolódhattak volna, a társadalom alkotó (s nemcsak a szellemi értékeket fogyasztó, de a legjobb esetben továbbító) vérkeringésébe. Ez olyan tökéletes lett volna, amely a nemzetiségi nyelvek és kultúrák nagyobb fokú tiszteltetéséhez vezetett volna, hiszen ezeknek is jóval nagyobb értékfedezete lehetett volna.

Ilyen értelemben állítom, hogy a nyelvi demokrácia kérdéseiben nemcsak hogy nem „hamarkodtuk” el a dolgot, hanem éppenséggel el-késtünk. Sok mindent már előzőleg elvégezhattünk volna; ehhez a kölcsönös bizalom már régóta adva van. Államiságunkat társadalmibbá tehattük volna, s nemcsak hogy nem veszítettünk volna, de a legjobb

politikai feltételeket biztosítottuk volna egy gyorsabb művelődési fejlődéshez.

Igaz, mindig is úgy látszott, hogy a kulturális fejlődés előtt vannak a legkisebb akadályok. A magyarság kultúráját anyanyelvén fejlesztette már a kezdete óta. Eppen a „tisztá” kulturális kérdésekben szüntettük meg legelőször a „kötelező” állami nyelv kényszerét. Am, az idő mit bizonyított be? Azt, hogy ez a kultúra mégis egy politikailag védett terület, egy nemzetiségi rezervátum kultúrája volt, amely, ennek ellenére, politikailag el volt vágva sajátos politikai-társadalmi viszonyaink igazi ismeretétől, visszatükrözésétől, újraalkotásától és továbbfejlesztésétől. Egy mondatban, elszakadt sajátos társadalmi éltetőforrásaitól, nem eresztett még elég mély gyökeret sem. Megmaradt egy túlságosan általánosított „jugoszláv önismeret” és társadalmi gyakorlat magaslatán, amelyet aztán akarata ellenére, képességein alul, hovatovább átlagosan öntött formákba, bár mindig alkotói célok vezérelték. Ennek egyik oka éppen abban volt, hogy a jugoszláv „önismeretet” és társadalmi gyakorlatot a legjobb szándék ellenére is lehetetlenség önmagából meríteni, egy nemzeti és nemzetiségi társadalmi-gazdasági, politikai és szellemi komplexum megkerülésével. A jugoszláv társadalom valamennyi problémája magába foglalja a regionális, provinciális, lokális, nemzetileg és nemzetségségileg sajátos életforma minden tulajdonosságát és törvényszerűségét. Aki, akár ösztönösen, akár tudatosan, nem a maga regionális, provinciális, lokális nemzeti és nemzetiségi önismérete által igyekszik fejleszteni a jugoszláv kultúrát, voltaképpen a legkevesebbel járul hozzá haladásához. Ezek szerint, a magyarság kulturális lemaradásának nem a regionális, a provinciális, a lokális stb. meglátás lenne az oka, mint ahogyan azt többen állítják. Ismételten állítom, hogy enélkül jugoszláv méretekben nem lehet semmilyen maradandót alkotni. A lemaradás oka abban van, hogy ez a provinciális, regionális társadalmi viszony, mint olyan, nem fejlődhetett mint regionális sajátosság, mint lokális nemzeti és nemzetiségi adottság, nem korszerűsödhetett kellő mértékben. Ennek megfelelően nem korszerűsödhetett a nemzetiségi, helyhez kötött stb. szemlélet sem, hanem megmaradt egy elavult, túlságosan túlhaladott síkon. Más részről, mindaddig, amíg a regionális-nemzetiségi társadalmi viszony nem bontakozhat ki törvényszerűségeinek megfelelően, mindaz, amit a provinciális közegek és nemzetiségek közvetítenek mint „nagy” kultúrát, nagyrészt rajtuk kívül marad, nem hatja át őket, azaz nincs miben elsarkosodnia.

Persze, a legfőbb ok még mindig megmagyarázhatatlan: mi akadályozta meg a nemzetiségi sajátosságok sokoldalú megnyilvánulását társadalmi viszonyainkban, vagy a jugoszláv társadalmi viszonyok sokoldalú visszatükröződését a nemzeti és nemzetiségi sajátosságok által?

Kétségtelen, hogy a kötelező állami nyelv kényszere s gyakorlata a társadalmi-politikai és gazdasági életben, valamint a munkatevékenységben nagymértékben hozzájárult ehhez. Sok minden, ami értéket képviselt a gazdaság-politikai életben, s kulturális értékké is változhatott volna egy átalakító és értékalkotó szellemi folyamatban, csak azért nem tudott megnyilvánulni, mert egy előző, bár hallgatólagos, politikai gyakorlat nem kedvezett ennek.

VAJDASÁG SZOCIALISTA TARTOMÁNY ALKOTMÁNY- TÖRVÉNYÉNEK TERVEZETE ÉS A NEMZETISÉGEK

Ma a konzervatív elemek gyakran hivatkoznak arra, hogy a nemzeti kérdések rendezése azon a módon, ahogy most hozzáfogtunk, rendkívül költséges, nem gazdaságos. Ez igaz. De igaz az is, hogy ha a nemzeti dolgokat, így, ahogy most akarjuk elrendezni, tíz-tizenöt évvel ezelőtt kezdtük volna rendezni, közel sem került volna ennyibe. Hiszen tíz-tizenöt évvel ezelőtt a nemzetiségek, de egész társadalmunk különböző szükségletei sem voltak ennyire fejtettek, mint ma. Ha az elmúlt évtizedben felkészültünk volna a kérdés fokozatos és állhatatos megoldására, most nem lenne annyi tennivalónk. Pedig a szükségletek akkor is szükségletek voltak. Megoldásukkal még nagyobb lehetőségeket teremtettünk volna további növekedésükhöz. Csakhogy még mindig, nemcsak az ember, de a társadalom is „utólag” okosabb. S egész biztos, hogy a munkához hozzá is kezdtünk volna, ha a korszakban a Ranković-szellem nem érezteti olyan sokáig — egészen a IV. plénumig — etatista-bürokratikus hatását. A sztalinista felfogásoktól és módszerektől való indokolatlanul túl lassú elszakadás e tekintetben, még ha jóval humanistább alakban is nyilvánult meg, sokban hozzájárult a kérdés teljes megoldásának megdrágításához. Viszont, a konzervatív nézetek más tekintetben sem helytállóak. Hiszen abból indulnak ki, hogy a nemzetiségek csupán a nemzeti jövedelem drága „fogyasztói” közé tartoznak. Azt a tényt azonban már figyelmen kívül hagyják, hogy a nemzetiségek is ugyanúgy, mint társadalmunk valamennyi dolgozója — a nemzeti jövedelmet termelik is, s ezek szerint részarányos fogyasztójának kell lenniük. Márpedig ez az említett kérdésben az előző korszakban nem volt teljesen megvalósítható. Nekünk tehát az előző korszak hibáit kell kiigazítanunk.

Ha egyszer hazánk minden népe és nemzetisége teljesíti a feladatát az öngazgató szocialista társadalom építésében és a még meglévő állam iránti kötelezségeit is — a törvényhozó „állam” kötelezettségei nagyobbak lesznek, mint a polgároké.

A nemzetiségek számára biztosítani kell az anyanyelv használatát a társadalmi élet minden területén. Biztosítani kell a legnagyobb fokú demokratikus önkéntességet és egyenlőséget a másik nép vagy nemzetiség nyelvének kölcsönös megtanulására és használatára.

Miben van egy ilyen közös követelmény létjogosultsága? Abban, hogy nem irányul népeink és nemzetiségeink szolidaritása ellen; nem veszélyezteti a testvériség-egység internacionalista elvét és gyakorlatát. Ugyanakkor, ezt a követelményt lehetővé teszi a társadalom demokratizálódása, a közvetlen öngazgatás és a szocialista demokrácia elmélyülése a kommunákban és helyi közösségekben, a munkaközösségekben és munkaegységekben. A gazdasági alap erősödésével lehetővé válik, hogy többé ne az állam, hanem maguk a sok nemzetiségű munka- és társadalom-politikai közösségek biztosítsák a nemzetiségi kulturális, közoktatási, tudományos, közigazgatási nyelvhasználat szükségleteinek kielégését s fejlesztését. Vagyis, a nemzetiségek egyre jobban saját társadalmi sorsuk irányítójává válnak szocialista közösségünkben. Ez a nemzetiségi anyagi fejlődés a maga részéről is hozzájárul, hogy a társadalomban ne a nemzeti-nemzetiségi jelleg csúcsosodjon mindennek fölé a maga sokoldalú és előzőleg megoldatlan nehézségeivel, hanem a

társadalmi, az osztályos jelleg, a dolgozó nép „akarata” és társadalmi szükségletei. Éppen ezért nem lehet többé helyeselni a Szerb Szocialista Köztársaság eddigi alkotmányának a bevezető részét, ahol csupán a szerb nép van elismerve állam- és alkotmányalkotónak. Nincs olyan államalkotó nép a közvetlen szocialista öngazgatásban, amely kizárhatná a többi nép és nemzetiség szerepét, nem lehetséges „állami” nyelv sem, amely külön kedvezményeket élvezne.

Nézetem szerint a nyelvhasználat egyenjogúságát nem kell függővé tenni a lakosság százalékarányától; nincs szükség holmi minimumok és százalékok meghatározására. Ez jobban elősegítheti a nyelv szabad és egyenjogú használatát.

Az is lényeges, hogy a szabad nyelvhasználat gyakorlata tovább erősödjön, azaz bárki azon a nyelven beszéljen, írjon, vagy érintkezzen a közigazgatási és közhivatali szervekkel, amelyiken akar, még ha ez a másikat nem is kötelezi ugyanilyen nyelvű válaszra. Még lényegesebb azonban a nyelvek és a nyelvhasználat egyenjogúsítása. Eszerint a hivatalos szervek mindenkor kötelesek olyan elismert nemzetiségi nyelven válaszolni, amelyen folyamodnak hozzájuk. Sőt, az ilyen nyelvi érintkezéshez biztosítaniuk kell az anyagi lehetőségeket is. Ez az, ami a nemzetiségi nyelvhasználatnak nagyobb érvényt ad a politikában.

A képviseleti testületekben, a politikai szervekben, társadalmi-politikai szervezetekben, a közigazgatásban, a bíróságokon stb. érvényt szerez a szabad nyelvhasználat gyakorlata. Ez a nemzetiségek kulturális felemelkedésének szükséges feltétele és létérdeke. Természetes, hogy ennek a kiszélesített nemzetiségi nyelvhasználatnak nemcsak anyagi, hanem kaderszükségletei is vannak. S valószínű, ha megoldódnak a társadalmi-politikai közösség pénzelésével kapcsolatos kérdések, a szakkáder felkészültsége és állandó képzése mind döntőbb szerepet fog kapni a nyelvi demokrácia valamennyi említett vonatkozásában. Kétségtelen azonban, hogy a szerbhórvát, a magyar, a szlovák, a román és ruszin nyelv egyenjogúsítása a közigazgatás intézésében a tartomány területén, valamint az albán és magyar nyelv bizonyos fokú használata a szövetségi és köztársasági társadalmi-politikai szervekben, szervezetekben és igazgatóságokban, szükségessé teszi a szakkáder nevelését is.

Különösen a tartományi képviselőház és szervei, a tartományi közigazgatás szervei, a tartományi és kerületi bírósági szervek munkája követeli majd meg a sok nemzetiségű nyelvi közlekedést és érintkezést. A társadalmi-politikai és tömegszervezetek a készülő alkotmánytól függetlenül alapszabályaik egyes cikkelyeivel már eddig is részben, a jövőben pedig teljesen szabályozhatják a nyelvegyenjogúsággal kapcsolatos valamennyi kérdést. A községi és helyi közösségi alapszabályok a köztársasági és tartományi alkotmány alapján rendezik a nyelvhasználat egyenjogúsításának valamennyi kérdését.

Viszont a munkaszervezetek esetében a nyelvhasználat egyenjogúsítása jogilag nehezebben kivihető. Ezek ugyanis önállóak, s számukra nem lehet „felülről” előírni kötelezettségeiket. Viszont világos az is, hogy a munkaközösségeknek és gazdasági vállalatoknak sincs joguk a nemzetiségi polgárok és dolgozók alkotmányos jogainak a megrövidítésére.

Ez az ellentmondás is megoldható a vállalati és munkaközösségi szabályzatok hitelesítésével a községi szerveknél.

A nemzetiségi nyelvhasználat gyakorlatát ki kell terjeszteni azokra

a vállalatokra is, amelyeknek központja a nemzetiségek által lakott területen kívül esik. Ezekre is vonatkoztatni kell a községi alapszabályok egyes cikkelyeit, melyek a nyelvhasználatra vonatkoznak.

Nem kevésbé lényeges az is, hogy a kisebb-nagyobb (magasabb és alacsonyabb szintű) társadalompolitikai közösségek ügykezelési folyamatában a magasabb szintű szerv köteles az alacsonyabb szintű szerv nyelvhasználatát elfogadni. A polgárok folyamodványait, kérelmeit, kéréseit és panaszait viszont bármely szerv köteles a felajánlott nyelven rendezni.

Közismert, hogy ez idáig a bíróságokon nem volt kielégítően szabályozva az egyenrangú nyelvhasználat. Igaz, a Szerb Szocialista Köztársaság alkotmánya lehetővé tette a többnyelvűségi gyakorlatot, megvalósítását azonban függővé tette a több nyelvű közigazgatásról szóló törvény meghozatalától; márpedig ez elmaradt. A tartományi alkotmánytervezet ezt a kérdést is sokoldalúan és kielégítően rendezi. Viszont a gyakorlat következetes megvalósítása e tekintetben is szükségessé teszi a bíróságok káderfelkészültségét. Szükséges lesz a bírósági anyagok több nyelvű hiteles lefordítása, és a perrendtartásra vonatkozó terminológiai szótárak kidolgozása.

Az alkotmánytervezet minden eddigi rendeletnél következetesebben határozza meg az anyanyelven történő iskoláztatás, közoktatás és közművelődés valamennyi vonatkozását. A lehetőségeket egyenrangúan kiterjeszti az iskoláztatási rendszer valamennyi fokozatára. Ugyanakkor, a szerbhorvát nyelv tanulását nem teszi államilag kötelezővé, de viszont szavatolja annak tanulását fakultatív alapon. A társadalmi közhatalom kötelezi az ehhez szükséges teendők elvégzésére. Nem kötelez egyetlen népet és nemzetiséget sem, de mindegyiknek lehetővé teszi az anyanyelv elsajátítása mellett egy másik vajdasági egyenrangú nyelv használatának elsajátítását. Ezeknek az intézkedéseknek a demokráciát kifejezett. Ha az idegen nyelv kötelező tanulásával, oktatásával mérjük össze, ez különösen kiváló. Az állam által előírt kötelező szerbhorvát nyelvi oktatás megszüntetése, s e nyelv önkéntes tanulásának a garantálása nem csökkenti azt a törekvést minden nemzetiség körében, hogy jól elsajátítsa a nyelvi érintkezés legalkalmasabb lehetőségeit. Ellenkezőleg, ez a törekvés csak kifejezettebb lehet, hiszen létérdekből ered. Több nemzetiségű társadalmunk azokat értékeli majd legjobban, azokat tartja a legszükségesebbeknek, akik inkább képesek Vajdaság népeinek és nemzetiségeinek a nyelvén közlekedni.

A kultúra, a közművelődés terén az alkotmánytervezet lehetőséget ad az anyanyelv tudományos ápolására és fejlesztésére; a nemzetiségek kultúrtörténeti, etnográfiai, gazdaságpolitikai stb. helyzetének tudományos tanulmányozására, a nevelési és közoktatási tervek tudományos és korszerű világnézeti feldolgozására; az irodalmi élet, a nemzetiségi publicisztika és tudományos értekezés gazdagítására; a tudományos és tanügyi káder nevelésére és serkentésére. Jogi lehetőségeket ad a nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó tudományos intézetek anyagi támogatásához; szorgalmazza a tömeg- és hírközlő eszközök, különösen a rádió és televízió nemzetiségi nyelvű műsorának fejlesztését; előmozdítja a nemzetiségek nemzetközi kulturális kapcsolatainak a bővülését, a kölcsönösség és egyenjogúság alapján, a nemzetiségi szak- és tudományos káder és a kultúra alkotói iskoláztatását az érdekelt or-

szágokban; a nemzetiségi kulturális élet jelentős eseményeinek megjelölését és megünneplését, stb.

Ahhoz, hogy mindezek az alkotmányos célkitűzések megvalósuljanak, szükség van az anyagi alap önálló fejlesztésére tartományunkban s a nemzetiségi területeken. Ezért az alkotmánytervezet leszögezi a tartomány jogait, az anyagi és politikai feltételek, különösen a gazdálkodási feltételek és a jövedelemelosztás tekintetében. Ezáltal a tartomány a pénzelésnek új öngazgatói rendszerét alakíthatja ki, és szélesebb törvényhozó jogokkal bír. Ezek lehetővé teszik, hogy az említett vonatkozásokban, amelyek különösen jelentősek a nemzeti és nemzetiségi viszonyok rendezéséhez (a közoktatás, tudomány, művelődés, sajtó, rádió, televízió, közigazgatás, igazságszolgáltatás stb.) a köztársasági funkciók tartományi funkciókká váljanak.

Emellett az általános alkotmányi alapokon kívül nélkülözhetetlen a nemzetiségek részarányos részvétele, politikai tevékenysége és kezdeményezése a társadalompolitikai szervezetekben, az öngazgatói szervezetekben, a képviselőtestületekben. A nemzetiségi kezdeményezés e szervezetek, szervezetek és testületek keretében nem lehet alkotmányellenes; ellenkezőleg, az alkotmány adta lehetőségek megvilágítását és gyakorlati megvalósítását szolgálhatja.

A MAGYARSÁG TÁRSADALMI FEJLŐDÉSÉNEK TÁVLATAI

A most indítványozott alkotmány- és törvényjavaslatok megkésték, hiszen számos anyagi és szellemi feltétel már hosszabb ideje adva volt. Mégsem késték el annyira, hogy ne válthassanak ki mélyreható társadalmi változásokat Jugoszlávia és Vajdaság minden népe és nemzetisége életében. Mint mondtam, ha az indítványozás és kezdeményezés előbb történt volna, ma minden nép és nemzetiség kulturális élete főleg pozitív eredményekkel és hagyományokkal dicsekedhetne. Főleg a nemzetiségek kultúrája lenne ma hovatovább magasabb színvonalon; annak magas fokú politikai és szocialista tudata, demokratikus és öngazgatói szelleme nem lett volna kisebb akkor sem, ha a nemzetiségek anyanyelvükön álltak volna ki mellette.

Az elmulasztottak miatt a magyar nemzetiség anyanyelvének egyes szintjeit sohasem sajátította el: nem fejlesztette ki a jogi-politikai nyelvezetét, a különböző szak-, termelési és munkafolyamatok irányítására vonatkozó terminológiát, a tudományos nyelvet. Más részről az, ami a falusi életforma felbomlása s a városiasodás és az iparosodás kezdeti szakaszaiban még adva volt, mint irodalmi nyelvkészség (a falvakban), a továbbiak folyamán romlásnak indult (a városokban).

Politikusaink megtanultak szerbhorvát nyelven felszólalni (vitatkozni már ritkábban). Am, amikor megnyíltak a lehetőségek ahhoz, hogy magyarul is beszélhetnek, még mindig szerbhorvátul szónokoltak a képviselőházban, az államhatalmi szervek és a társadalompolitikai szervezetek ülésein. Azt hiszem, nemcsak francia manírt divatosan utánzó igyekezetről van szó, hanem inkább szegényérzetről, hogy nem tudják hibátlanul kifejezni gondolataikat anyanyelvi eszközökkel. Ez nem tesz jó szolgálatot nemzetiségi kultúránk gyarapodásának. Nem tesz jót az sem, ha „belső” megbeszéléseken kell sugallni egyes magyar politikusoknak, hogy tanuljanak meg magyarul, ha továbbra is

a magyarságot akarják a politikai életben képviselni. Nem tesz jót az sem, hogy gyerekeiket szerb tagozatra járatják az első elemítől kezdve, s elfelejtik megtanítani magyarul „is” őket; hogy ne mondjam, elfelejtetik a gyerekeikkel a magyar nyelvet — akár karrierista hajlamokból kifolyólag, akár azért, mert ők maguk is „túl érzékenyek” azokra a megjegyzésekre, amelyek a szerbhorvát nyelv magyaros kiejtésére vonatkoznak.

Természetesen, a szerbhorvát nyelv által biztosított kulturális és társadalmi felemelkedés lehetőségei óriások. Hiszen ez a nyelv társadalmunkban a legközvetlenebbül kapcsol bennünket egybe mindazzal, ami a világ kultúrájában és társadalmában történik. S hála demokracizmusunknak, forradalmi és haladó módon köt bennünket mindenhez, ami világesemény és érték. Tehát nem arról van szó, hogy a nyelvet ne tanuljuk meg kiválóan mindnyájan; s ne csak beszélni, de írni is megtanuljuk kiválóan, ami már — sajna! — a magyarok körében igen ritka. De nem volt és nem is lesz sohasem helyes elv, hogy az emberek, még ha azok „jelesek” is, „megtagadják” anyanyelvüket, „önként” lemondjanak róla, vagy máról holnapra más nemzetiségűeknek vallják magukat. Ez kommunista elvhűségünknek is ellentmond.

A magyar nemzetiség tagja a kérvényeket, panaszleveleket és folyamodványokat megtanulta megírni szerbhorvátul. Most hosszú nyelvgyakorlatra lesz szükség, hogy meg tudja írni magyarul is. A politikai határozatokat és döntéseket, a bírósági végzéseket és bizonyítványokat, a törvényerejű rendeleteket és előírásokat, az öngazgató testületek és végrehajtó szervek munkáját a vajdasági magyar anyanyelvén meg akarja ismételni, leggyakrabban vagy a szerbhorvát nyelv szellemében teszi ezt, vagy annyira összekeveri a nyelveket, hogy sem magyar, sem szerb nem értheti meg igazán. Bár a nyelvek összekeverésében nem a demokrácia mély eszméi csillannak meg, mi nemzetiségi magyarok már ebből is kezdtünk demokratikus erényt kovácsolni. Gyakori eset, hogy magyar nemzetiségűek az egymás közti társalgásban szerbre fordítják a szót, hogy jobban megértessék magukat. Meglehetősen homogén munkaközösségek, nem rendelkezők a szaknyelv, a munkanyelv, a termelés nyelvének kultúrájával, az egymás közötti társalgás számos vonatkozásában képtelenek magukat anyanyelvükön megértetni és kifejezni. Ezért a szerbhorvát nyelvet használják, leggyakrabban azt is alacsony nyelvi kulturális szinten.

Éppen ebben látom a bajt. Aki nem jól és nem irodalmi szinten használja anyanyelvét, nem használhatja a szerbhorvát nyelvet sem irodalmi szinten. Mindkét esetben a nyelvi kultúra sekélyes marad, s ennek a kihatásai érezhetőek lesznek az egész kultúrában.

Míndezeknek a nehézségeknek a megoldásához megfogalmazott politikai alapot és feltételeket biztosít az alkotmánytervezet. Hogy az adott lehetőségek megvalósuljanak, a nemzetiségek kulturális fejlődésének ügyét szolgáló intézmények, intézetek és szervezetek kelljenek. De első sorban nemzetiségi kezdeményezés szükséges.

Hát kell ennél több?